

*Г. М. Сербина,
аспірант кафедри економічної теорії економічного факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ПРОТИРІЧЧЯ СТАНОВЛЕННЯ НІС В ТРАНЗИТИВНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Досліджено природу та основні протиріччя становлення національної інноваційної системи в транзитивній економіці. Обґрунтовано необхідність побудови НІС в транзитивній економіці.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Становлення інноваційної системи багатьох країн стало закономірним результатом технологічного розвитку, реакції урядових структур і бізнесу на зміни в економічній системі. Збереження національної економічної цілісності стає можливим лише шляхом участі національних урядів у своєрідній "конкуренції" за краще бізнес-середовище. В інноваційний процес як складну, взаємопов'язану систему залучаються держава, кредитно-фінансові установи, інвестиційні компанії та інноваційні фонди, фірми та інші учасники, взаємодія між якими опосередковується інституціональними чинниками. В результаті інтеграції інститутів, сфери науково-технічної та інноваційної діяльності утворюється досить потужна, розгалужена мережа економічних зв'язків і відносин, реалізація яких відбувається через певні, чітко визначені у контексті своєї взаємодії механізми. Останні забезпечують втілення нових знань, технологій, продуктів в суспільне виробництво. Тим самим утворюється підґрунтя для саморозвитку економіки, конкурентоспроможності у світовому просторі, що сприяє подальшому науково-технічному прогресу, інноваційному розвитку.

У контексті соціально-економічних процесів інновація має суперечливий характер, адже вона здатна сприяти зростанню продуктивності праці, задоволенню попиту і бути причиною технологічного безробіття, банкрутства окремих підприємств, зрушень соціальної структури суспільства. Суперечності, об'єктивно властиві інноваційному типу розвитку суспільства, є джерелом, рушійною силою прогресу

в економіці, науці, соціальній сфері [1]. Значимість дослідження економічних суперечностей, становлення інноваційної системи, її функціонування і розвитку набуває в транзитивній економіці особливого значення. Її особливістю стає те, що в ній відбувається докорінна перебудова всієї системи економічних відносин: відносин власності, цілей і засобів економічного зростання, структури економіки, відносин розподілу, типу відтворення.

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

На сьогодні даний напрям досліджень широко висвітлюється у наукових працях російських і вітчизняних вчених-економістів, зокрема, заслуговують уваги роботи: С. Глазьева, О. Голіченка, В. Іванова, С. Жданова, В. Гейця, С. Ковальчука, В. Семиноженка, С. Львовичкіна, Л. Безчасного, В. Александрова, Я. Жаліла, В. Мартиненка, А. Касича, В. Сизоненка, В. Осецького та інших. Незважаючи на активні наукові пошуки в цьому напрямі досліджень, деякі питання залишилися поза увагою. Стан економічної системи в умовах ринкової трансформації інституціональних зрушень характеризується нестійкістю, нестабільністю, що спричинює загострення суперечностей науково-технічної й інноваційної сфери. Це зумовлює взаємопов'язаний розгляд процесів ринкової трансформації економіки і становлення національної інноваційної системи.

МЕТА РОБОТИ

Дослідити природу та виявити основні протиріччя становлення національної інноваційної системи в транзитивній економіці України.

Таблиця 1. Питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації [4]

	2004	2005	2006	2007	2008
Всього % з них:	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8
— впроваджували нові технологічні процеси	1727	1808	1145	1419	1647
— освоювали виробництво нових видів продукції	3978	3152	2408	2526	2446

Таблиця 2. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [4]

рік	2004	2005	2006	2007	2008
Впроваджено					
прогресивні технологічні з них:	1727	1808	1145	1419	1647
маловідходні, ресурсозберігаючі та безвідходні	645	690	424	634	680
освоєно виробництво нових видів техніки, найменувань	769	657	786	881	758

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Певні позитивні зрушення, що відбулися в економічному розвитку України на зламі ХХ-го та ХХІ-го ст., створили передумови і зумовили нагальну потребу вибору представниками владних структур найбільш оптимальних шляхів утвердження інноваційної моделі розвитку. Методологічною основою для такого вибору стають ґрунтовні наукові праці [2], спільна розробка представниками влади і науковцями стратегії економічного і соціального розвитку України, чільне місце в якій займає становлення інноваційної економіки. Крім того, протягом 90-х років сформовано наукові інститути ринкової інфраструктури, важелі та інструменти державного макроекономічного регулювання.

Водночас зазначу, що сучасний інноваційний розвиток в Україні відбувається за вкрай несприятливих умов, які спричинюють виникнення певних суперечностей у становленні національної інноваційної системи. Насамперед, це стосується техніко-технологічного потенціалу України, який характеризується тривалою стагнацією, збільшенням зношеності основних фондів і виробничої інфраструктури, суттєвим скороченням резервних виробничих потужностей. Питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації неухильно знижується, а переважна більшість промислових підприємств взагалі припинила інноваційну діяльність [3]. Це суперечить світовим тенденціям розвитку: за даними інноваційних обстежень, інноваційно-активними у Франції, Великобританії та Німеччині є 70—82 %

підприємств. При цьому слід врахувати, що інноваційна діяльність здійснюється у вигляді досліджень і розробок; технологічної підготовки організації виробництва; виробничого проектування; пуску виробництва та передвиробничих розробок; експериментального виробництва; маркетингу нових продуктів; придбання прав на патенти, ліцензії, ноу-хау, технології. Це означає, що технологічні інновації об'єднують як принципово нові технології та продукти, так і їх часткові удосконалення, які суттєво впливають на зниження витрат виробництва певних видів продукції, підвищення її якості та конкурентоспроможності.

З наведених даних простежується спадна динаміка інноваційно-активних підприємств, що негативно позначається на впровадженні інновацій на промислових підприємствах.

Наведені дані свідчать про досить суперечливу ситуацію: незважаючи на загострення потреби в інноваціях, оновлення промислового потенціалу на якісно новій технологічній основі, стан справ залишається без суттєвих змін. Інноваційна діяльність спрямована, в першу чергу, на подолання технічного відставання, переорієнтацію виробничого потенціалу, на створення конкурентоспроможних промислових виробництв, розвиток яких залежить від рівня сприйнятливості підприємств до нововведень.

Опанування нововведення складається з двох стадій:

Опанування нововведення складається з двох стадій:

— процес, за допомогою якого підприємство дізнається про новацію і вирішує її опанувати;

— процес, за допомогою якого підприємство здійснює інновацію і вона стає невід'ємною частиною самого підприємства. Чим раніше буде прийнято рішення про впровадження інновацій або чим більше буде освоєно нововведень за певний період у порівнянні з іншими суб'єктами опанування нововведень, тим вищою буде сприйнятливість до нововведень. Тобто сприйнятливість підприємства до нововведень розглядається як похідна кількох груп

чинників — структурних, індивідуально-психологічних, ринкових, комунікаційних, контекстуальних. Уявлення про склад змінних, які використовуються спеціалістами для оцінювання сприйнятливості підприємства до нововведень, дає табл. 3.

Таким чином, на рівень сприйнятливості нововведень мають вплив як сам характер нововведень, рівень його радикальності, складність чи простота в експлуатації, життєвий цикл, так і параметри організації, яка здійснює інновацію, наявність та величина ресурсів, гнучкість її організаційних структур, стиль і характер мислення менеджерів, культура та психологічний клімат. Саме поєднання зазначених умов створює основу і визначає характер процесу адаптації новітньої організації.

За видами економічної діяльності, більшою за середню, частка інноваційно-активних підприємств була серед підприємств з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки (33,3% загальної кількості промислових підприємств), машинобудування (23,3%), хімічної на нафтохімічної промисловості (21,6%), а також металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (15,0%). У розрізі регіонів більш активно здійснювали нововведення підприємства Вінницької, Волинської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Полтавської, Харківської, Чернівецької, Чернігівської областей та м. Києва. Інноваційна активність підприємств певною мірою залежить від форм господарювання підприємств. Зокрема, питома вага інноваційних підприємств серед: відкритих акціонерних товариств — 22,7%; закритих акціонерних товариств — 20,9%; спільних товариств — 20,8%; державних підприємств — 19,4%. На інноваційну активність підприємств впливає і розмір самого підприємства. На підприємствах з чисельністю працівників: від 5 тис. і більше осіб їх частка становила 54,0%; 1000—4999 осіб — 40,2%; 500—999 — 29,6%; 250—499 — 20,0%; 100—249 — 15,4%.

Наступна суперечність становлення інноваційної системи пов'язана з проблемою формування і використання інтелектуального капіталу. Ця категорія нова й складна, що спричинює

Таблиця 3. Змінні, які визначають сприйнятливість підприємства до нововведень

Індивідуально-психологічні змінні	Структурні змінні	Контекстуальні змінні
Характеристика керівників: настанова до нововведень; професіоналізм; роль в організаційній ієрархії; схильність до ризику. Характеристика персоналу: інформаційні контакти; обізнаність і мотивованість до нововведень; професійний і освітній рівні; інноваційна культура.	Ресурси: розмір підприємства; величина ресурсів; наявність лабораторій і відділів НДДКР; інноваційний потенціал. Організаційна структура: централізація, децентралізація; злагодженість, координація; розвиток комунікаційних каналів; міжпідприємницька кооперація і інтеграція.	Стабільність і невизначеність зовнішнього середовища: зміна попиту, частка ринку; рівень конкуренції, позиції конкурентів; темпи розвитку НТП; кількість винаходів і відкриттів; форми державного регулювання бізнесу; фінансова, кредитна і податкова політики; заходи щодо захисту вітчизняних товаровиробників; інші чинники.

досить суттєві відмінності в її тлумаченні. Існують принаймні два підходи до визначення його сутності й особливостей. Прихильники першого вважають, що інтелектуальний капітал включає як наукові кадри (інтелектуальну еліту), так і заводські марки, товарні знаки і матеріальні активи. Інші дослідники визначають інтелектуальний капітал у контексті поступального руху суб'єктів господарювання в ринковому середовищі, використовуючи показники лідируючих позицій в галузі використання нових технологій, безперервного підвищення кваліфікації персоналу тощо. У цьому зв'язку інтелектуальний капітал поділяють на дві складові: людський капітал (human capital), втілений в працівниках у вигляді досвіду, знань, професійних навичок, здібностей до нововведень, та структурний капітал (structural capital), який включає організаційну структуру, технічне й програмне забезпечення, патенти, торгові марки та інші елементи капіталу, що дають змогу людині реалізувати свій творчо-продуктивний потенціал.

Якщо провести аналіз стану справ з формуванням та використанням інтелектуального капіталу в Україні, то передусім треба звернути увагу на унікальну парадигму економічної трансформації. Ринкові перетворення мають у більшості випадків інверсійний характер, на чому наполягають окремі дослідники [5]. У цих умовах відбувається недостатнє інвестування в людський капітал, що зумовило зниження людського ресурсного потенціалу. Відомо, що загальна чисельність науковців, зайнятих у сфері НДДКР, неухильно скорочується і становить вже 94138 осіб (станом на 2008 р.), порівняно з 120773 особами (станом на 2000 р.), а

Таблиця 4. Основні суперечності становлення інноваційної системи

Напрями перетворень	Основні протиріччя
У сфері інноваційного розвитку	Україна має досить високий інноваційний потенціал, з одного боку, та структуру економіки і механізми господарювання, які цей потенціал просто не сприймають, – з іншого.
При використанні людського капіталу і кадрового потенціалу	Маємо надзвичайно великий кадровий ресурс інноваційного розвитку, але рівень освіти досить невисокий; необхідна «детінізація» інноваційного процесу та оплати праці, щоб підвищити доходи інноваторів; необхідна державна система регулювання еміграції з огляду інноваційної активності і, врешті-решт, потрібно пов'язати в одне ціле систему підготовки кадрів з інноваційними програмами і пріоритетами.
У сфері законотворення	Законодавчу базу в сфері інноваційної політики загалом можна вважати задовільною. Але спільний недолік законів, спрямованих на підтримку інноваційних процесів в країні, полягає у відсутності пріоритетної підтримки дійсно інноваційних проектів, які забезпечують розвиток технологічного устрою всієї економіки. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» виділяє вісім найважливіших пріоритетів. Проте вони деталізуються і розминаються у 38-и пріоритетах. Таке розпорошення і розконцентрованість може не дати очікуваних результатів.
Позиції щодо конкурентоспроможності	Науково-дослідних інституції орієнтуються на виконання державних, в основному військово-промислових, замовлень; відсутня можливість для самостійного виведення нових виробів на ринок; відсутня інфраструктура підтримки горизонтальних зв'язків між підприємствами, науковими і фінансовими організаціями.
Інноваційний попит	Відсутній попит на високі технології, його просто економічно не може бути, тому що ми поки що «не вживаємо» стільки високих технологій; закономірною перепоною для широкого розповсюдження інновацій є дешева робоча сила, яка витісняє дорогу техніку; звуження ринку висококваліфікованої робочої сили, спроможної масово втілювати інновації.
Фінансування інноваційних змін	Низький ступінь зацікавленості різних економічних суб'єктів у інвестуванні капіталу в інноваційні процеси; держава не може постійно лише субсидувати – необхідне масове залучення приватного і банківського капіталу до кредитування, інвестування новітніх досліджень та їхнього впровадження.

з урахуванням неповної зайнятості і фінансових обмежень, щодо проведення НДДКР реальне скорочення у сфері науки є істотно більшим. Сфера науково-технічної діяльності як продуцента інновацій характеризується старінням кадрів, відтоком фахівців, що мають науковий ступінь, в інші країни. Основна кількість наших мігрантів зосереджена в країнах Європи й Америки: в Аргентині — 100 тис. осіб, Бразилії — 150 тис., Великобританії — 70 тис., Греції — 200 тис., Ізраїлі — 150 тис., Іспанії — 400 тис., Італії — понад 500 тис., Канаді — 150 тис., Придністров'ї — 50 тис., ФРН — 200 тис., Польщі — більше ніж 400 тис. (за рік кордон перетинає близько 6 млн осіб), Португалії — 200 тис., Росії — 3 млн, Словаччині — 50 тис., США — 500 тис., Туреччині — 30 тис., Франції — 40 тис., Чехії — 400 тис. З усієї кількості громадян України легально за кордоном перебуває близько 500

тис. Україна інвестує свій живий капітал в економіку практично всіх розвинутих країн світу.

Підвищення професійного рівня паралельно зі зростанням оплати праці дасть Україні можливість перейти до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку [7, с. 10]. У 2009 р. Національній академії наук виділено 1,9 млрд грн., у тому числі 0,5 млрд грн. за рахунок так званого спецфонду. Загальне фінансування досягло тільки 95% фінансування 2008 р. Фінансування аграрної, правової, медичної й академії мистецтв за загальним фондом досягло відповідно 97, 96, 67 і 86%. У НАНУ сума річних асигнувань на прикладні наукові й науково-технічні розробки зменшилася на 138 млн грн. і склала 75% від асигнувань 2008 р. Замість інвестицій у прикладні дослідження, кошти вкладають у розробки, які знаходять свою реалізацію за кордоном, а не в Україні (табл. 5).

У I півріччі 2008 р. обсяг виконаних наукових і науково-технічних робіт зменшився проти відповідного періоду минулого року на 0,4% і склав 3589,2 млн грн. При цьому обсяг фундаментальних досліджень збільшився на 4,1% і склав 837,6 млн грн., прикладних — на 7,0% (597,3 млн грн.), науково-технічних послуг — на 5,9% (438,9 млн грн.), обсяг науково-технічних розробок зменшився на 6,0% і склав 1715,4 млн грн. Це негативно впливає на діяльність технічних вищих навчальних закладів, веде до загибелі фундаментальної науки. Україна є державою, яка володіє досить вагомим науково-технічним кадровим потенціалом, що суттєво впливає на її соціально-економічний розвиток. За рівнем такого впливу — 4,6 дослідника на 1000 осіб економічно активного населення — Україна поступається країнам ЄС (5,7 — для перших 15 країн ЄС), однак випереджає нових членів цього Союзу, зокрема Словенію (4,5), Словаччину й Угорщину (3,7), а також Польщу (3,3). Проте чисельність наукових кадрів в Україні, на відміну

від більшості європейських країн, зменшується, що погіршує передумови успішної реалізації євроінтеграційних прагнень держави. Хоча, за даними Українського наукового клубу, з 233 проаналізованих країн світу Україна за науковою продуктивністю за період у 12 років займає 33-тє місце, поступаючись Сінгапуру й ледве обігнавши Аргентину. Незадовільний стан кадрової складової науково-технічної сфери зумовлений багатьма чинниками, які досить ґрунтовно висвітлені у фаховій літературі [8]. Результатом такого стану є зміни у кількості спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи. Як справедливо зазначають фахівці, сьогодні визначальною справою західних інноваційно-орієнтованих суспільств є так званий knowledge class, соціальною основою якого виступає середній клас, а головною ознакою слугує здатність продукувати нові знання.

Ще одна суперечність формування національної інноваційної системи спричинена недосконалістю нормативно-правової бази науково-технічної та інноваційної діяльності, відсутністю дієвих механізмів захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Проголошений Україною курс на вступ до Європейського Союзу та потреби розбудови внутрішнього національного ринку науково-технічної продукції потребує прийняття нових рішень на державному рівні. Формування в Україні інноваційної моделі економічного зростання потребує сприяння держави у створенні та ефективному функціонуванні інноваційної інфраструктури, особливо на міжгалузевому та регіональному рівнях. Створення інфраструктури інноваційної діяльності, комерціалізація результатів НДДКР, збереження розвинутої мережі малого інноваційного підприємництва — є одним із небагатьох шляхів відновлення економіки, розвитку науки і освіти.

За оцінками експертів, в Україні налічується близько 40—60 територій, де доцільно створювати технополіси та технопарки. Хоча на даний час процес створення цих інноваційних організаційних структур, незважаючи на досить потужний науковий і промисловий потенціал, перспективність розвитку для багатьох регіонів України, знаходиться ще на початковій стадії і має досить несистематичний і епізодичний характер. Крім цього, відсутня відповідна державна довгострокова програма в цій галузі. Активізація процесу значною мірою залежить

Таблиця 5. Обсяг виконаних наукових і науково-технічних робіт

роки	всього, у фактичних цінах, млн грн.	функціональні дослідження млн грн.	прикладні дослідження млн грн.	розробки млн грн.	науково-технічні послуги млн грн.	питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП, %
2005	4818,6	902,1	708,9	2406,9	800,7	1,09
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5	0,98
2007	6700,7	1504,0	1132,6	3303,1	761,0	0,93

Джерело: Держкомстат України

як від ініціативи органів місцевої влади, так і від самих підприємств.

Слід додати, що законодавство, яке регулює інноваційну діяльність, повинно бути систематизоване шляхом його синхронізації з прийняттям нових законів у інших сферах підприємницької діяльності. Це стосується законів, які повинні забезпечити сприятливий інвестиційний клімат для залучення внутрішніх та зовнішніх капіталів, розвиток венчурних підприємств у сфері малого та середнього підприємництва, впливати на процес передачі технологій від автора до організації науково-технічної сфери, а від неї до підприємства за допомогою ліцензій, патентів, ноу-хау, обладнання. Потрібно також чітко визначити нормативну базу забезпечення комерціалізації процесу передачі новітніх технологій через створення відповідної інфраструктури. І це цілком зрозуміло, адже успішне впровадження винаходу у виробництво потребує значних зусиль і фінансових ресурсів, участі допоміжних організацій.

Основна суперечність, на мою думку, пов'язана безпосередньо з формуванням національної інноваційної системи, як середовища, яке забезпечує трансформацію результатів інтелектуальної діяльності у прибуткову виробничу діяльність через її ринкову оцінку. Ефективна організація інноваційного процесу більшою мірою, ніж наявність наукових шкіл, визначає стан і динаміку виробництва наукомісткої конкурентоспроможної продукції, структуру економіки, місце країни у світовому просторі. Вітчизняні та зарубіжні дослідники при визначенні національної інноваційної системи використовують інституціональний підхід, згідно з яким будь-яке явище може бути представлене у вигляді сукупності різних інститутів, норм та правил взаємодії між ними. Не заперечуючи, в цілому, проти такого розуміння сутності національної інноваційної системи, слід зазначити, що воно потребує певного уточнення і доповнення. Справа полягає в тому, що ефективність використання результатів науково-технічної

діяльності визначається комплексом різних операцій, виробничих, організаційних, інформаційних, маркетингових — їх поєднання потребує фінансового забезпечення не тільки окремих ланок інноваційного процесу, але й узгодженої діяльності з формування і використання фінансових ресурсів — кредитів, інвестицій, бюджетних коштів. Крім того, важливого значення набуває визначення способів і форм реалізації наукових досліджень у господарській практиці. Адже науково-технічна розробка може одночасно виступати власністю наукової установи, в якій проводилися дослідження, і власністю окремої особи — науковця-розробника або групи таких осіб. Ігнорування реалізації прав власності здатне спричинити уповільнення темпів інноваційного розвитку, блокувати активність учасників інноваційного процесу.

Слід враховувати специфіку транзитивної економіки, руйнівні наслідки невиваженої політики переходу до ринку, стрімке зниження витрат на науку, відсутність необхідного оновлення кадрів, які задіяні як у фундаментальній науці, так і у сфері інженерно-технічних робіт. Значний фізичний та моральний знос основних фондів у поєднанні з відсутністю визначеності технологічних пріоритетів для економіки України посилює суперечність між інституціональною та фінансовою складовими становлення інноваційної системи та всередині кожної з них.

За оцінкою фахівців, станом на 1 січня 2009 р. загальний обсяг інвестицій, що були спрямовані в Україну, збільшився і склав 35,7 млрд дол. США, що становить 775,3 дол. США із розрахунку на одну особу. За минулий рік прямих іноземних інвестицій в Україну надійшло з 124 країн світу, у тому числі з країн ЄС — 80,3% від загальної кількості інвестицій та країн СНД — 8,6%. Крім того, за вказаний період зросли обсяги капіталу з Кіпру, Італії, Нідерландів, Німеччини, Російської Федерації та Австрії. Суттєвими інвесторами для України залишаються Сполучене Королівство, Сполучені Штати Америки, Швеція, Віргінські Острови та Франція. У 2008 р. прямі інвестиції спрямовувалися нерезидентами, головним чином, до фінансового сектора, а також в операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг, торгівлю та будівництво. Станом на 1 січня 2009 р. підприємствами промисловості було залучено понад 8 млрд дол. США (22,6% загального обсягу ПІІ), в тому числі близько 7 млрд дол. США у переробну та понад 1 млрд дол. США у видобувну промисловість. У фінансові установи надійшло понад 7 млрд дол. США (20,0%) ПІІ, на підприємства торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку

— 3,7 млрд дол. США (10,4%). В організації, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, — 3,6 млрд дол. США (10,0%).

Вихідним моментом при аналізі проблем інноваційного розвитку на мікро-, мезо- та макrorівні є розгляд процесів його фінансового забезпечення за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел. Але зв'язок між фінансовим забезпеченням інноваційного процесу і показниками результативності функціонування науково-технічної сфери не є одностороннім. Хоча підкреслити, що економіка високорозвинених країн світу вже більше півстоліття існує в умовах інноваційного шляху розвитку. Україна на цьому шляху робить лише перші кроки. І від того, наскільки ми візьмемо вдалий старт при переході економіки України на інноваційну модель розвитку, будуть залежати результати які ми будемо мати. Використовуючи зазначені дані, можна спрогнозувати можливі подальші варіанти розвитку України в науково-технічній сфері. Період до 2015 р. має стати важливим етапом прискорення економічного і соціального розвитку, що базується на інвестиціях, які забезпечують структурно-технологічну модернізацію вітчизняної економіки та стабільне підвищення добробуту громадян України [9].

Стратегічний напрям розвитку економіки України у довгостроковій перспективі, за прогнозно-аналітичними сценаріями, оптимістично оцінюється як інвестиційно-інноваційний, який має дати підвищення конкурентоспроможності України. Саме здійснення прогресивних інституційних та структурних перетворень, нова якість зовнішньої інтегрованості має ввести Україну до групи країн, що зуміли вийти з кризи оновленими і здатними до динамічного зростання. Відповідно метою розвитку до 2012 р. є мінімізація негативного впливу світової кризи на економіку України з оздоровленням фінансових ринків та реального сектора економіки, перш за все — енергетичного, аграрного та внутрішньо орієнтованого. Стратегічними цілями на посткризовий період 2013 — 2020 рр. мають бути посилення фундаментальних чинників сталого розвитку: створення сприятливих рамкових умов для суб'єктів ринку та інвесторів, сучасної інноваційної системи з посиленням віддачі від національної наукової сфери, поліпшення довкілля та якості життя з посиленням трудового потенціалу і структурно-технологічною модернізацією економіки. Результатом має стати активізація виробництва, підвищення рівня і якості життєвих стандартів населення; інтеграція України у світо-

господарську систему з підвищенням економічної безпеки та інституційної підтримки реформ, реалізація конкурентних переваг України на міжнародній арені і, нарешті, — скорочення розриву в економічному розвитку між Україною і розвиненими країнами.

ВИСНОВКИ

У довгостроковій перспективі очікується поліпшення інвестиційного та підприємницького клімату, упровадження у зв'язку з цим більш стабільних та прозорих умов розвитку, що є наслідком членства у СОТ.

Зростання інвестицій як визначального чинника економічного зростання та підтримки стабільної динаміки виробництва у 2011—2020 рр. має бути зумовлене: наявністю зацікавленості та ресурсів у вітчизняних виробників до впровадження інновацій та активного оновлення основних фондів внаслідок посилення конкуренції на внутрішньому ринку на умовах СОТ, посилення орієнтації на вступ до ЄС на фоні активізації інтеграційних процесів на пострадянському просторі, а також активним впровадженням енергозберігаючих технологій; забезпеченням масштабного житлового будівництва за допомогою поширення іпотечного кредитування; зростанням внутрішнього ринку; збільшенням на фінансових ринках "довгих" ресурсів завдяки підвищенню рівня заощаджень населення та впливу нарощування недержавних пенсійних фондів. Очікується, що відновлення інвестиційної активності гальмуватиметься відносно завищеною вартістю долара США та високими відсотковими ставками на фінансових ринках. Відновлення розвитку зовнішніх ринків за умов збільшення ємності внутрішнього ринку при одночасному стримуванні імпорту готових товарів сприятиме відновленню зростання ВВП. Зростання ВВП у 2013—2020 рр. буде стримуватися структурними змінами та екологізацією виробництва, які разом з інфраструктурними потребами відволікатимуть значні ресурси, що дадуть менш відчутний, але більш значущий ефект в екологічному стані та в якості життя.

Темпи інфляції гальмуватимуться на тлі підвищення продуктивності всіх факторів виробництва та конкуренції, яка не даватиме можливості формувати надприбутки. Водночас підвищуватиметься рівень зовнішньої рівноваги, що зумовить не лише реальне, але й помірно номінальне підвищення курсу національної валюти. Останнє зменшуватиме ціни імпортованих товарів на внутрішньому ринку.

Спеціалісти стверджують, що на ринку

праці продовж прогнозованого періоду відбуватиметься, з одного боку, процес часткового повернення з-за кордону працівників, які виїжджали для тимчасової роботи за кордоном [10, с. 2—8]. Цьому сприятимуть підвищення темпів росту економіки, зростання рівня доходів всередині країни, а також зміна структури економіки, що зумовлюватиме зростання попиту на кваліфікованих працівників. З іншого боку, в умовах низьких темпів народжуваності зростатиме загальний дефіцит трудових ресурсів, що визначатиме необхідність приїзду на роботу в Україну іноземців, як правило, з країн "третього світу" (які згодні працювати за менші гроші, ніж в країнах Заходу). Тому прогнозується істотна зміна балансу потоків робочої сили і скорочення після 2010 р. загально-го позитивного сальдо трансфертів.

Література:

1. Ільченко М.Ю. Основні проблеми та шляхи державної підтримки інноваційних процесів в Україні тези доповіді на засіданні Громадської Ради при Державному агентстві України з інвестицій та інновацій 18 грудня 2007 р.: www.in.gov.ua/index.php?get=169&id
 2. Ковальська Ю.Г. Інноваційна складова формування конкурентної стратегії підприємства // Економіка і управління. — 2003. — № 4. — С. 62—64.
 3. Ратушна Ю.С. Інноваційний чинник диверсифікації вітчизняного підприємницького капіталу в умовах глобалізації // Економіка і управління. — 2003. — № 4. — С. 49—54.
 4. Україна у цифрах у 2008 р. // Консультант. — Київ. — 2008 р.
 5. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. / Ф. Котлер. — М.: Прогресс, 1990. — 736 с.
 6. Human developing report 2009: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/>
 7. Кириченко Э. От "утечки мозгов" к "глобальному круговороту умов" / Э. Кириченко // Мировая экономика и международные отношения. — 2008. — № 10. — С. 3—11.
 8. Жданов С.А. Экономические модели и методы в управлении / С.А. Жданов. — М.: Изд-во "Дело и сервис", 1998. — 176 с.
 9. Україна 2020 стратегія національної модернізації: http://civic.kmu.gov.ua/civic/control/uk/discussion/ovv/project;sessionid=4E39D1A-3EAA8A7B6898D47A3DAFE8DDB?project_id=110049
 10. Зиновьев И.Ф. Формирование и реализация кадрового экономического потенциала в аграрной сфере: монография / И.Ф. Зиновьев. — Симферополь: Феникс, 2008. — 407 с.
- Стаття надійшла до редакції 20.01.2010 р.